

УДК (930.253:347:6):271/272

АДНАЎЛЕННЕ ЦЭЛАСНАСЦІ КОМПЛЕКСУ АРЫГІНАЛАЎ ДЗЯРЖАЎНА-ПРАВОВЫХ АКТАЎ КАНЦА XIV – ПАЧАТКУ XVII ст. АРХІВА ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА: ПАСТАНОЎКА ПРАБЛЕМЫ

А. М. ЛАТУШКІН^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Разглядаецца тэма гісторыі і сучаснага стану адной з частак дзяржаўнага архіва Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага – комплексу арыгіналаў найважнейшых дзяржаўна-правовых актаў краіны 1386–1601 гг. На падставе ўліковай дакументацыі дзяржаўнага архіва Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага, што захавалася да нашага часу, сцвярджаецца, што дадзеная частка архіва ўяўляла сабой цэласны самастойны комплекс нароўні з так званай Метрыкай Вялікага Княства Літоўскага і захоўвалася ў скарбе дзяржавы як найкаштоўнейшы здабытак. Прыводзяцца вынікі даследавання, згодна з якімі выяўлена, што за перыяд сваёй гісторыі некалі адзіны комплекс дзяржаўна-правовых актаў быў раздробнены: асноўная яго частка – каля 70 % – у цяперашні час захоўваецца ў Галоўным архіве старажытных актаў у Варшаве, у склад якога яна была ўключана ў 1946 г. разам з дакументамі архіва Нясвіжскай ардынацыі князёў Радзівілаў; каля 30 % актаў трапіла на захоўванне ў іншыя архівы і бібліятэкі Польшчы, Літвы, Расійскай Федэрацыі; асобныя акты былі страчаны ў перыяд Другой сусветнай вайны і захаваліся толькі ў выглядзе фотакопій. З улікам вялікай значнасці дадзенага комплексу для гісторыі Беларусі і дзяржаў, якія ўваходзілі раней у склад Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага, а таксама адсутнасці падобнага роду актаў у складзе сучаснага Нацыянальнага архіўнага фонду Беларусі абгрунтоўваецца неабходнасць рэканструкцыі складу і аднаўлення цэласнасці комплексу арыгіналаў актаў архіва Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага 1386–1601 гг. у электроннай форме. У дадатку прыводзіцца спіс страчаных актаў архіва Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага, выяўленых аўтарам у розных сховішчах краін замежжа.

Ключавыя словы: дзяржаўны архіў Вялікага Княства Літоўскага; комплекс арыгіналаў актаў; уніі Вялікага Княства Літоўскага і Польшчы; агульназемскія прывілеі; міравыя пагадненні, булы, брэвэ; князі Радзівілы; архіў Нясвіжскай ардынацыі; аднаўленне цэласнасці архіва; Нацыянальны архіўны фонд Беларусі.

Падзяка. У артыкуле і дадатку прадстаўлены вынікі даследаванняў, якія праводзіліся аўтарам у межах праграмы стажыроўкі *Erasmus Mundus*, WEBB, *Action II* у 2013–2014 гг. у Варшаўскім універсітэце, а таксама ў межах стыпендыі Музея гісторыі Польшчы ў Варшаве (*Muzeum Historii Polski w Warszawie*) у 2016 г. (матэрыялы, выяўленыя ў Ягелонскім універсітэце і Расійскай нацыянальнай бібліятэцы).

ВОССТАНОВЛЕНИЕ ЦЕЛОСТНОСТИ КОМПЛЕКСА ОРИГИНАЛОВ ГОСУДАРСТВЕННО-ПРАВОВЫХ АКТОВ КОНЦА XIV – НАЧАЛА XVII в. АРХИВА ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

А. Н. ЛАТУШКИН¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Рассматривается тема истории и современного состояния одной из частей государственного архива Великого княжества Литовского, Русского и Жемайтского – комплекса оригиналов важнейших государственно-правовых актов страны 1386–1601 гг. На основании сохранившихся описей архива Великого княжества Литовского, Русского

Образец цитирования:

Латушкін А. М. Аднаўленне цэласнасці комплексу арыгіналаў дзяржаўна-правовых актаў канца XIV – пачатку XVII ст. архіва Вялікага Княства Літоўскага: пастаўка праблемы // Часоп. Беларус. дзярж. ун-та. Гісторыя. 2017. № 4. С. 98–107.

For citation:

Latushkin A. N. Reintegration of the original state legal acts complex from late XIV – early XVII century of the archive of the Grand Duchy of Lithuania: formulation of the problem. *J. Belarus. State Univ. Hist.* 2017. No. 4. P. 98–107 (in Belarus.).

Автор:

Андрей Николаевич Латушкин – кандидат исторических наук, доцент; доцент кафедры источниковедения исторического факультета.

Author:

Andrei N. Latushkin, PhD (history), docent; associate professor at the department of source study, faculty of history. archives@tut.by

и Жемайтского утверждается, что данная часть архива представляла собой целостный самостоятельный комплекс наравне с так называемой Метрикой Великого княжества Литовского и хранилась в казне государства как ценнейшее достояние. Приводятся результаты исследования, согласно которым установлено, что за период своей истории некогда единый комплекс оказался раздроблен: основная его часть – около 70 % – в настоящее время хранится в Главном архиве древних актов в Варшаве, в состав которого она была включена в 1946 г. вместе с документами архива Несвижской ординации князей Радзивиллов; около 30 % актов попали на хранение в другие архивы и библиотеки Польши, Литвы, Российской Федерации; отдельные акты были утрачены в период Второй мировой войны и сохранились лишь в виде фотокопий. С учетом большой значимости данного комплекса для истории Беларуси и государств, входивших ранее в состав Великого княжества Литовского, Русского и Жемайтского, а также отсутствие оригиналов подобного рода актов в составе современного национального архивного фонда Беларуси обосновывается необходимость реконструкции состава и восстановления целостности комплекса оригиналов актов архива 1386–1601 гг. в электронной форме. В приложении приводится список утраченных актов архива Великого княжества Литовского, Русского и Жемайтского, выявленных автором в различных хранилищах зарубежных стран.

Ключевые слова: государственный архив Великого княжества Литовского; комплекс оригиналов актов; унии Великого княжества Литовского и Польши; общеземские привилегии; мировые соглашения, буллы, бреве; князя Радзивиллы; архив Несвижской ординации; восстановление целостности архива; Национальный архивный фонд Беларуси.

Благодарность. В статье и приложении представлены результаты исследований, которые проводились автором в рамках программы стажировки *Erasmus Mundus, WEBB, Action II* в 2013–2014 гг. в Варшавском университете, а также в рамках стипендии Музея истории Польши в Варшаве (*Muzeum Historii Polski w Warszawie*) в 2016 г. (материалы, выявленные в Ягеллонском университете и Российской национальной библиотеке).

REINTEGRATION OF THE ORIGINAL STATE LEGAL ACTS COMPLEX FROM LATE XIV – EARLY XVII CENTURY OF THE ARCHIVE OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA: FORMULATION OF THE PROBLEM

A. N. LATUSHKIN^a

^a*Belarusian State University, 4 Niezaliežnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus*

The state archive of the The Grand Duchy of Lithuania is an object of significant importance for the study of the foreign and domestic policy of this state, and of the foreign policy of Poland, Germany, Russia, Turkey and some other countries. One of the most valuable parts of the state archives was a complex of important original documents of the The Grand Duchy of Lithuania, about 100 units for period 1386–1601, issued mostly on parchment: peace agreements with neighboring states; the acts of the Union of the The Grand Duchy of Lithuania and the Kingdom of Poland; documents regarding the relationship between the The Grand Duchy of Lithuania and the Holy See (papal bulls, breve); and other groups of acts. This part of the The Grand Duchy of Lithuania state archive at present day don't form one body. This complex was broken up and moved to storage in different archives and libraries of Poland, Russia, the Republic of Lithuania. Some documents have been destroyed during the Second World War and now they can be seen only in the form of photos. The purpose of the research and the expected final result is: on the basis of the identified archive inventories of The Grand Duchy of Lithuania and archives of the Radziwill family, as well as on the basis of already accumulated scientific data – to make the reconstruction of the list of documents of the State Archive The Grand Duchy of Lithuania, find the lost acts and the restoration of complex of originals of State Archive in electronic form as a whole one body.

Key words: the state archiv of the The Grand Duchy of Lithuania; complex of original documents; peace agreements with neighbouring states; the acts of the Union of the The Grand Duchy of Lithuania and the Kingdom of Poland; documents regarding the relationship between the The Grand Duchy of Lithuania and the Holy See (papal bulls, breve); archives of the Radziwill family; the reconstruction of the list of documents of the state archive The Grand Duchy of Lithuania; find the lost acts; the restoration of complex of originals in electronic form as a whole one body.

Acknowledgements. In the article and appendix the author represents the results of his researches in the frame of *Erasmus Mundus scholarship, WEBB, Action II* at 2013–2014 in the Warsaw University and the grant of the History of Poland Museum in Warsaw in 2016 (documents discovered at the Jagiellonian University and the Russian National Library).

Уводзіны

Вялікае Княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае і Усходняй Еўропы ў другой палове XIII – канцы (далей – ВКЛ) – дзяржава, якая іграла вырашальную XVIII ст. У яго склад амаль цалкам уваходзілі ролю ў лёсах многіх народаў Цэнтральнай тэрыторыі сучасных Беларусі, Украіны, Літвы,

а таксама асобныя рэгіёны іншых дзяржаў. Яно стала своеасаблівай мяжой заходняй і ўсходняй цывілізацый, было пляцоўкай узаемадзеяння народаў, рэлігій, культур. Яго гісторыя непарыўна звязана з гісторыяй цэлага шэрагу сучасных краін Еўропы і Азіі, перш за ўсё Польшчы, Латвіі, Эстоніі, Германіі, Расіі, Швецыі, Фінляндыі, Малдовы, Турцыі і інш.

ВКЛ з'яўляецца неад'емнай часткай гісторыі дзяржаўнасці Беларусі, тэрыторыя і насельніцтва якой пасля 1569 г. складалі яго аснову. У XXI ст. наша краіна захоўвае сваё значэнне ў дадзенай частцы свету, працягваючы выконваць істотную ролю ў важных геапалітычных працэсах.

Ключавое значэнне для даследаванняў гісторыі ўнутранай і знешняй палітыкі ў рэгіёне ў канцы XIV – пачатку XVII ст. мае дзяржаўны архіў ВКЛ, які захоўваўся ў скарбе дзяржавы і ўяўляў сабой найбольш каштоўную і старажытную частку яе дакументальнай спадчыны. Паводле даных на канец першай чвэрці XVII ст. у яго ўваходзілі наступныя комплексы:

1) арыгіналы найважнейшых дзяржаўна-прававых актаў:

- акты уній ВКЛ і Каралеўства Польскага;
- агульназемскія прывілеі ВКЛ, што вызначалі асновы дзяржаўнага ладу і сацыяльна-прававых адносін;
- міждзяржаўныя пагадненні аб міры, перамір'і або васальнай залежнасці ад ВКЛ;
- акты дачыненняў вялікіх князёў літоўскіх з Ватыканам (папскія булы) і інш.;

2) кнігі так званай старой Метрыкі ВКЛ (арыгіналы, у адрозненне ад іх копій, створаных у канцы XVI – пачатку XVII ст. і захоўваліся ў вялікай і малой канцылярыях ВКЛ);

3) дакументацыя (арыгіналы і копіі) пераважна маёмасна-прававага характару на прыватныя зямельныя ўладанні, што вярнуліся ў дзяржаўны скарб (вымарачныя землі).

Другі і трэці комплексы на працягу гісторыі амаль цалкам былі страчаны. Большая частка комплексу арыгіналаў дзяржаўна-прававых актаў дайшла да нашага часу, аднак, нягледзячы на надзвычайную каштоўнасць для гісторыі беларускай дзяржаўнасці, ступень яго даследаванасці застаецца вельмі нізкай, а сучаснае месцазнаходжанне значнай колькасці арыгіналаў актаў – невядомым.

Асноўная частка

У гістарыяграфіі дзяржаўны архіў ВКЛ (пераважна яго першая і трэцяя часткі) выразна супрацьпастаўляецца архіву канцылярыі вялікіх князёў літоўскіх, або так званай новай Метрыцы ВКЛ. Дзяржаўны архіў адасоблены ад яе таксама тэрміналагічна: фігуруе пад назвамі «архіў ВКЛ», «вялікакняскі архіў» (С. Кутшэба, В. Мікульскі, А. І. Груша (апошні даследчык уключае ў гэта паняцце і кнігі метрыкі)) [1, с. 389–392; 2; 3, с. 357–361]; «дзяржаўны архіў ВКЛ» (Я. Якубоўскі, А. Я. Рыбакоў) [4; 5]¹.

Афіцыйная назва архіва, паводле С. Кутшэбы, у ВКЛ не была ўстаноўлена [1, с. 389]. Згодна з крыніцамі канца 1-й трэці XVIII ст., арыгіналы найважнейшых міждзяржаўных дакументаў захоўваліся ў архіве ВКЛ (пол. *in archivo Wielkiego Xięstwa Litewskiego*). Пры гэтым у дакументах гэты архіў выразна адасоблены ад архіва Метрыкі Канцылярыі ВКЛ (пол. *archivum Metryki Kancellaryei wielkiej WXL*)².

Другая частка архіва налічвала каля 150 кніг старой Метрыкі ВКЛ. У сваёй аснове яна была страчана падчас войнаў сярэдзіны XVII ст. [6]. Копіі кніг, а таксама больш познія кнігі (звыш 600 адзінак) як вядома, да канца XVIII ст. знаходзіліся пад кантролем дзяржавы. Пасля захопу Варшавы ў 1794 г. Метрыка ВКЛ была вывезена ў Расію разам з Метрыкай кароннай і Архівам скарбца карон-

нага – комплексам арыгіналаў актаў Каралеўства Польскага. Зараз Метрыка ВКЛ захоўваецца ў складзе Расійскага дзяржаўнага архіва старажытных актаў у Маскве (ф. 389).

Трэцяя частка архіва ўпершыню зафіксавана ў вопісе дзяржаўнага архіва ВКЛ 1570–1584 гг. [7, с. 25–138]. Яна ўтрымлівала акты, якія адносіліся да ўладанняў каралевы Боны, вымарачных прыватных уладанняў родаў Гаштольдаў, Гальшанскіх, Пінскіх, Мсціслаўскіх, Забярэзінскіх, Кезгайлавічаў, Давойнаў. Па стане на 1584 г., паводле падлікаў айчыннага даследчыка А. Я. Рыбакова, у яе склад уваходзіла не менш за 872 дакументы [5, с. 70]. У 1623 г. яны захоўваліся ў скарбе дзяржавы³. Пазнейшы лёс гэтай часткі дзяржаўнага архіва застаецца невядомым.

У першую частку дзяржаўнага архіва ВКЛ толькі за перыяд 1386–1601 гг. было ўключана каля 100 адзінак арыгіналаў дзяржаўна-прававых актаў, пераважна на пергамене. Яна ўяўляла сабой найбольш старажытны пласт дакументаў архіва. Існаванне ў яго складзе часткі, што ўтрымлівала арыгіналы актаў у статусе асобнага, цэласнага і самастойнага комплексу пацвярджаецца ўліковымі дакументамі, якія дайшлі да нашага часу – вопісамі дзяржаўнага архіва. У прыватнасці, яе склад

¹ У дадзеным артыкуле пазначаныя тэрміны ўжываюцца з аднолькавым значэннем. – А. Л.

² Arch. Główny Akt Daw. Arch. Radziwiłłów, tak zwany Warsz. Dz. II: Dokumenty historyczne. Sygn. 2460. Regestr Pact, Hramot, Correspondentyi... 1729.06.01. S. 15, 21.

³ Arch. Główny Akt Daw. Arch. Radziwiłłów, tak zwany Warsz. Dz. XXVII. Sygn. 11. Regestr przywilegiów W.X.Lit. oddanych do zamku Xiążąt Radziwiłłów 26.11.1623 r. S. 22.

фіксуе рэестр ад 26 лістапада 1623 г., аформлены пры перадачы архіва ад ваяводы віленскага Льва Сапегі (1557–1633) вялікаму канцлеру Альбрэхту Станіславу Радзівілу (1593–1656). У складзе трох сваіх асноўных частак архіў знаходзіўся тады ў сховішчы скарбу ў Ніжнім замку ў Вільні (*w skarbowym sklepie w zamku krola jego mości Wilenskim*)¹.

У навуковай літаратуры дадзеная частка архіва абазначаецца праз від дакументаў і іх прыналежнасць да архіва: прывілеі, акты уній архіва ВКЛ (дзяржаўнага архіва ВКЛ) (С. Кутшэба, Я. Якубоўскі). Больш за тое, у польскай гістарыяграфіі назіраецца тэндэнцыя да атаясамлівання ўласна архіва ВКЛ (дзяржаўнага архіва ВКЛ) менавіта з комплексам арыгіналаў дзяржаўна-прававых актаў як найважнейшай яго часткай. Айчынныя даследчыкі абазначаюць яго як «сапраўдныя агульнадзяржаўныя акты дзяржаўнага архіва ВКЛ» (А. Я. Рыбакоў) [5], «документы государственной важности архива оригинальных документов... скарба (великокняжеского архива)» (А. І. Груша) [3, с. 357–361].

У гістарычных крыніцах комплекс абазначаны наступным чынам: «земскія прывілеі ВКЛ, акты уній, пагадненні аб міры і перамір’і з Малдавіяй, Масквой... у Вільні на замку» (1623)²; «пагадненні аб міры, граматы, карэспандэнцыя, і іншая дакументацыя аб стасунках з Масквой архіва ВКЛ» (1729), (пол. *in Archiwum Wielkiego Xięstwa Litewskiego znajdujących się*)³.

У другой палове XVII ст. комплекс арыгіналаў дзяржаўна-прававых актаў 1386–1601 гг. трапіў у валоданне да ўплывовага роду князёў Радзівілаў. Гэта было абумоўлена асаблівасцямі дзяржаўнага ладу ВКЛ і арганізацыі дзейнасці інстытутаў улады, алігархічна-кланавай структурай кіруючых колаў грамадства, а таксама важнай роляй асобных магнатскіх родаў ва ўнутрыпалітычным жыцці краіны і іх жорсткай канкурэнцыі паміж сабой [8; 9, с. XVII–XXVI; 10; 11]. У руках прыватных асоб названая частка архіва знаходзілася да пачатку Другой сусветнай вайны. Комплекс актаў стаў, бадай адзіным дзяржаўным архіваў ВКЛ і Каралеўства Польскага, які не быў вывезены заваёўнікамі з тэрыторыі Рэчы Паспалітай пасля яе трэцяга падзелу ў 1795 г. З канца XVIII ст. ён захоўваўся ў рэзідэнцыі Радзівілаў у Нябораве пад Варшавай, з пачатку XX ст. – у Нясвіжы [8]. У 1919–1932 гг. Радзівілы вывезлі комплекс у Варшаву. У 1946 г. у складзе

польскай часткі архіва Нясвіжскай ардынацыі князёў Радзівілаў ён быў уключаны ў фонды Галоўнага архіва старажытных актаў Польшчы ў Варшаве (*Archiwum Główny Akt Dawnych*, далей – AGAD), дзе зараз і захоўваецца.

Такім чынам, аб’ект дадзенага даследавання – менавіта комплекс арыгіналаў дзяржаўна-прававых актаў 1386–1601 гг. дзяржаўнага архіва ВКЛ, або архіва ВКЛ (гістарыяграфічны тэрмін, што адпавядае пазнейшым гістарычным крыніцам). Усе іншыя яго часткі – арыгіналы маёмасна-прававых актаў, Метрыка ВКЛ – у поле даследавання на гэтым этапе распрацоўкі тэмы не ўваходзяць. Пазнейшы комплекс арыгіналаў актаў дзяржаўна-прававага характару архіва ВКЛ за перыяд XVII–XVIII стст. з’яўляецца часткай аб’екта, аднак патрабуе асобнага даследавання: ён адрозніваецца пэўнай гістарычнай і відавой спецыфікай адносна больш ранняга сегмента комплексу. Акрамя таго, дадзеная частка мае іншую базу крыніц. На цяперашні час нельга прызнаць, што яна поўная і дастатковая для правядзення завершанага даследавання.

Праблема гісторыі і складу комплексу арыгіналаў актаў дзяржаўнага архіва ВКЛ у навуцы распрацавана недастаткова і характарызуецца дысбалансам у бок даследавання Метрыкі ВКЛ. Тэма прадстаўлена ўсяго некалькімі працамі, і ўзровень ведаў па ёй істотна не змяніўся ў параўнанні са станам на пачатак 1930-х гг., зададзеным М. Любаўскім, С. Пташыцкім, С. Кутшэбам і Я. Якубоўскім. Найбольш адметная актуалізацыя пытання была зроблена ў 1997 г. В. Мікульскім, найважнейшым дасягненнем чаго стаў спіс дакументаў комплексу, якія захаваліся ў AGAD, і ўвядзенне ў навуковы зварот інфармацыі аб рэестры дзяржаўнага архіва ВКЛ ад 26 лістапада 1623 г. [2]. Рэестр уяўляе сабой унікальную крыніцу, якая можа дазволіць рэканструяваць склад найкаштоўнейшага і найбольш старажытнага масіву дакументаў дзяржаўнага архіва ВКЛ як у частцы комплексу арыгіналаў дзяржаўна-прававых актаў, так і ў частцы Метрыкі ВКЛ. Аналіз гістарыяграфіі да 1997 г. уключае быў праведзены намі раней [12]. Яго вынікі сведчаць аб незавершанасці даследавання тэмы, адсутнасці цэласнага ўяўлення аб гістарычным і сучасным складзе комплексу, частковая або поўная нераспрацаванасць яго гісторыі ў асобныя перыяды захоўвання (другая палова XVII – пачатак XVIII ст., XIX ст.).

¹ Arch. Główny Akt Daw. Arch. Radziwiłłów, tak zwany Warsz. Dz. XXVII. Sygn. 11. S. 2–13. У рэестры фіксуецца дакумент без даты пад назвай «List Wasila łacinski» (s. 12). Ёсць падставы меркаваць, што гэта акт прысягі Васіля, князя пінскага, у вернасці каралю польскаму Уладзіславу-Ягайлу, каралева Ядвізе і Кароне Польскай, выдадзены 27 кастрычніка 1386 г. ў Луцку на лацінскай мове. Гэта дазваляе вызначыць храналагічныя межы дакументаў, якія ахоплівае рэестр 1386–1601 гг. і скарэктаваць даныя, агучаныя намі ў дакладзе на пасяджэнні Міжнароднага навуковага круглага стала «Пічэтаўскія чытанні» (Мінск, 9 ліст. 2016 г.).

² Arch. Główny Akt Daw. Arch. Radziwiłłów, tak zwany Warsz. Dz. XXVII. Sygn. 11. Regestr przywilegiów W.X.Lit. oddanych do zamku Xiążąt Radziwiłłów 26.11.1623 r. S. 2.

³ Arch. Główny Akt Daw. Arch. Radziwiłłów, tak zwany Warsz. Dz. II: Dokumenty historyczne. Sygn. 2460 Regestr Pact, Hramot, Correspondentyi ... 1729.06.01. 22 s. Oryginał, kopii.

Новыя даследаванні прадстаўлены пераважна працамі археаграфічнага характару, у якіх ажыццяўлялася спроба публікацыі найважнейшых крыніц па гісторыі дзяржаўнага архіва ВКЛ, асобных дакументаў са складу самога комплексу або іх тэматычна-відавых груп. Адною з істотных падзей на сучасным этапе распрацоўкі тэмы сталі артыкулы літоўскага даследчыка Д. Антанавічуса, прысвечаныя рэестру ад 26 лістапада 1623 г., які быў знойдзены ў 1997 г. В. Мікульскім, і пацверджанню яго каштоўнасці для рэканструкцыі складу кніг так званай старой Метрыкі ВКЛ. Аднак навукоўцам была апублікавана і прааналізавана толькі частка крыніцы, якая асвятляла менавіта пазначанае пытанне¹. Спіс комплексу арыгіналаў актаў канца XIV – пачатку XVII ст. быў пакінуты Д. Антанавічусам па-за межамі даследавання [13; 6].

Істотным зрухам у распрацоўцы праблемы стала распачатая ў Літве серыя выданняў пад назвай «Дакументы па гісторыі знешняй палітыкі Літвы» («Lietuvos užsienio politikos dokumentai»). Яе мэта – публікацыя найважнейшых дзяржаўных актаў ВКЛ XIII–XVIII стст., якія датычацца пазначанага накірунку. У межах серыі ўжо выйшлі публікацыі актаў Крэўскай і Гарадзельскай уній, пагадненняў аб міры і перамір’і паміж ВКЛ і Маскоўскай дзяржавай 1447–1556 гг. і інш. [14–17]. У Беларусі найбольш адметным укладам у археаграфічную распрацоўку тэмы можна назваць выданне «Помнікі права Беларусі XIV–XVI стст. (агульназемскія прывілеі і акты дзяржаўнай ўніі)». Упершыню ў айчынай гістарыяграфіі пад адной вокладкай з перакладам на беларускую мову былі прадстаўлены тэксты агульназемскіх прывілеяў ВКЛ і актаў дзяржаўных уній [18]. Зборнік адлюстроўвае дзве з чатырох асноўных груп дакументаў комплексу арыгіналаў актаў дзяржаўнага архіва ВКЛ. За аснову выдання былі прыняты не арыгіналы, а ранейшыя найбольш якасныя публікацыі.

Разам з тым названыя археаграфічныя працы ўтрымліваюць інфармацыю аб месцы захоўвання акта на момант выдання, яго знешніх асаблівасцяў, ранейшых публікацыях, аднак, як правіла, гісторыя захоўвання актаў у іх шырока не разглядаецца, часам не закранаецца зусім, правеніенцыйныя (правеніенцыя – паходжанне) прыкметы актаў не ідэнтыфікуюцца. Указанне на паходжанне актаў з дзяржаўнага архіва ВКЛ змяшчаюць толькі адзінкавыя працы.

Асобныя дакументы з дзяржаўнага архіва ВКЛ да нядаўняга часу заставаліся ў навуцы або цалкам невядомымі, або вядомымі толькі па копіях і назвах у вопісах рознага характару. У 2008 г. айчынным даследчыкам А. У. Ліцкевічам была выяўлена, а ў 2010 г. адначасова ім (у інтэрнэце) і А. У. Казаковым (у форме артыкула) упершыню апублікавана дамова («докончание») князёў Навасільскіх і Адоеўскіх Міхаіла Іванавіча, Фёдара Іванавіча, Івана Васілевіча з каралём польскім і вялікім князем літоўскім Казімірам аб вечным міры і службе на карысць ВКЛ, заключаная ў Вільні 26 студзеня 1481 г. [19, с. 7; 20]. У цяперашні час расійскімі даследчыкамі Р. А. Бяспалавым і С. У. Палехавым рыхтуецца да публікацыі раней невядомы прысяжны акт князя Дзмітрыя Фёдаравіча Варатынскага 1488 г. з дзяржаўнага архіва ВКЛ з калекцыі П. А. Муханава ў Расійскай дзяржаўнай бібліятэцы². Тэкст дакумента ў складзе Метрыкі ВКЛ адсутнічае. Прыведзеныя факты сведчаць аб тым, што нельга прызнаць вычарпаным уласна крыніцазнаўчы аспект праблемы, і могуць паставіць пад пытанне паўнату ведаў аб крыніцах права ВКЛ канца XIV – пачатку XVII ст.

Такім чынам, у параўнанні з даследаваннямі Метрыкі ВКЛ тэма гісторыі і складу дзяржаўнага архіва ў частцы арыгіналаў актаў уяўляецца вивучанай крайне недастаткова. Больш за тое, падаецца, што дадзеная праблема як самастойная ў поўнай меры не была сфармулявана ці як мінімум знаходзілася ў цені больш аб’ёмнай і інфармацыйна, і фактычна Метрыкі ВКЛ і яе гістарыяграфіі³. Такі стан рэчаў непрымальны з пункта гледжання структуры архіваў дзяржавы, дзе комплекс арыгіналаў, як уяўляецца, гістарычна меў больш высокі статус і займаў першараднае месца, абумоўленае яго значэннем як прававой асновы дзяржаўнага ладу (акты уній ВКЛ і Кароны Польскай, агульназемскія прывілеі, пагадненні). Асноўныя прычыны гэтага мы бачым у шэрагу цалкам нявысветленых аспектаў з гісторыі захоўвання дадзенага комплексу, у тым ліку тых, якія выразна раскрывалі б яго становішча адносна Метрыкі ВКЛ у структуры архіваў дзяржавы; працяглым яго знаходжанні ў складзе прыватных архіваў магнатаў (пераважна Радзівілаў) і, адпаведна, маладаступнасці для даследчыкаў⁴; адсутнасці звестак аб першапачатковым, «ідэальным», складзе дадзенай часткі архіва, яе раздробленасці; дэфіцыце інфармацыі аб

¹ Archiwum Główny Akt Daw. Arch. Radziwiłłów, tak zwany Warsz. Dz. XXVII. Sygn. 11. Regestr przywilegów W.X.Lit. oddanych do zamku Xiążąt Radziwiłłów 26.11.1623 r. S. 1, 13–22.

² Аўтар выказвае шчырую ўдзячнасць С. У. Палехаву за магчымасць азнаёміцца з тэкстам артыкула.

³ Згодна з данымі айчыннага гісторыка Г. Я. Галенчанкі, колькасць прац толькі беларускіх, украінскіх і літоўскіх даследчыкаў за перыяд 1923–2012 гг. налічвае каля 300 пазіцый [21, с. 63–86]. Зараз гэта буйны накірунак у крыніцазнаўстве, археаграфіі, архівазнаўстве, ён мае самастойнае інстытуцыянальнае суправаджэнне, праграму фінансавай падтрымкі публікацыі, спецыялізаваныя перыядычныя выданні.

⁴ Асноўная маса актаў разам з архівам Нясвіжскай ардынацыі Радзівілаў трапіла ў склад дзяржаўных архіваў толькі каля 70 гадоў назад: у склад АГАД – у другой палове красавіка 1946 г.; у склад Дзяржаўнага архіва Мінскай вобласці – 5 мая 1946 г.

сучасным стане захаванасці комплексу і месцах захоўвання арыгіналаў. У такіх умовах, нягледзячы на высокую ступень апублікаванасці актаў (значная частка іх, аднак, ужо не адпавядае сучаснаму ўзроўню археаграфіі), немагчыма ўявіць сабе працэс грунтоўнай распрацоўкі гісторыі ВКЛ і цэлага шэрагу сумежных галін навукі.

Акрамя недастатковай распрацаванасці тэматыкі ў навуцы існуе і праблема іншага характару – стан захаванасці комплексу і неабходнасць яго зберажэння. За сваю гісторыю названая частка дзяржаўнага архіва ВКЛ панесла значныя страты. У перыяд другой паловы XVII – першай паловы XX ст. пры розных абставінах у мірны час, а таксама ў перыяд войнаў было згублена каля трэці актаў. Акрамя таго, яшчэ падчас знаходжання ў архіве Радзівілаў у Нябораве ў XIX ст. комплекс актаў архіва ВКЛ быў расфарміраваны. Пасля вяртання ў Нясвіж у 1902 г. яго дакументы былі ўключаны ў склад аддзела пергамінаў. Пасля перадачы на захоўванне ў AGAD працэсы знішчэння гістарычных і лагічных сувязей паміж дакументамі некалі самастойнай архіўнай класіфікацыйнай адзінкі прадоўжыліся – акты сталі часткай калекцыі пергамінаў (*Zbiór dokumentów pergaminowych*).

Такім чынам, у цяперашні час названая частка дзяржаўнага архіва ВКЛ не існуе як адзіны комплекс. Архіў быў расфарміраваны і зараз захоўваецца ў выглядзе разрозненых дакументаў у складзе калекцыі пергамінаў AGAD. Значная частка актаў трапіла на захоўванне ў іншыя архівы і бібліятэкі. Асобныя акты былі знішчаны ў перыяд Другой сусветнай вайны: падчас антыгітлераўскага паўстання ў Варшаве ў жніўні 1944 г. зніклі акты Люблінскай уніі (1569) і Гарадзельскай уніі (1413). Цяпер яны існуюць у выглядзе фотакопій перыяду 1900–1939 гг. Акрамя таго, у архівах і бібліятэках, дзе цяпер знаходзяцца асобныя акты, іх правеніенцыя і сувязь з архівам ВКЛ або застаюцца

невядомымі, або не адлюстроўваюцца ў навукова-даведачным апарате.

Як адзначалася вышэй, у 1997 г. польскі даследчык В. Мікульскі паспрабаваў выявіць у складзе калекцыі пергамінаў AGAD арыгіналы актаў дзяржаўнага архіва ВКЛ з архіва Нясвіжскай ардынацыі князёў Радзівілаў, якія там захаваліся. У выніку навукоўцам быў складзены спіс дакументаў, у якім даследчык, па сутнасці, упершыню ў пасляваеннай гісторыі паспрабаваў ідэнтыфікаваць усе акты архіва ВКЛ у складзе ўжо дзяржаўнай архіўнай установы Польшчы, дзе яны атрымалі новыя архіўныя шыфры, адрозныя ад шыфраў прыватнага фамільнага збору Радзівілаў. Дадзены спіс, нягледзячы на сваю безумоўную каштоўнасць для вывучэння праблемы, не ўтрымлівае падакументнага супастаўлення з вопісамі архіва ВКЛ і архіваў Радзівілаў, не дае ўяўлення аб тым, наколькі поўным дайшоў да нас комплекс арыгіналаў, у якой ступені ён суадносіцца са складам, адлюстраваным у рэестры дзяржаўнага архіва ВКЛ ад 26 лістапада 1623 г., колькі дакументаў згублена і дзе іх сучаснае месцазнаходжанне. Па нашых падліках, склад спісу В. Мікульскага адлюстроўвае толькі каля 70 % актаў 1386–1601 гг., зафіксаваных у рэестры. Некаторыя дакументы, якія фігуруюць у крыніцы, знаходзяцца ў іншых вядомых зборах, у тым ліку польскіх, пра што аўтарам не паведамляецца. Асобныя дакументы, зафіксаваныя ў рэестры, якія захоўваюцца ў AGAD, не былі ўлічаны В. Мікульскім¹. Гэта, напрыклад, канфірмацыйны прывілей Жыгімонта II Аўгуста ад 3 лістапада 1551 г.; так званая Аксамітная кніга – капіярый актаў уній і агульназемскіх прывілеяў вялікіх князёў літоўскіх папярэдняга перыяду²; прывілей Жыгімонта II Аўгуста ад 20 верасня 1559 г. на другі Статут ВКЛ³; акты з пунктамі пагаднення паміж дэпутатамі Каралеўства Польскага і ВКЛ, прынятыя на элекцыйным сейме ў Варшаве 4 жніўня 1587 г.⁴

Выводы

Відавочна, што спіс В. Мікульскага 1997 г. не адлюстроўвае ўсяго складу комплексу арыгіналаў актаў архіва ВКЛ нават у частцы, што захавалася ў AGAD, і не можа быць прызнаны канчатковым. Адпаведна, трактоўка вынікаў яго даследавання

як завершанага, што мае месца ў навуковай літаратуры па гэтым пытанні, непрымальная. Стан раздробленасці некалі адзінага комплексу найкаштоўнейшых дзяржаўна-прававых актаў, дэвальвацыя ў сучасных архіўных і бібліятэчных

¹ Arch. Główny Akt Daw. Arch. Radziwiłłów, tak zwany Warsz. Dz. XXVII. Sygn. 11. Registr przywilegiów W.X.Lit. oddanych do zamku Xiążąt Radziwiłłów 26.11.1623 r. S. 8, 12.

² Arch. Główny Akt Daw. Zbiór dokumentów pergaminowych. Sygn. 7675: Zygmunt August, król polski, wielki książę litewski, powtarza i potwierdza dokumenty swoje i swoich poprzedników nadające przywileje panom litewskim. 1551.11.03. łac., oryg., pergamin, 1 k. o wym. 31 × 37,5 cm; księga perg. poprawna w czerw. aksamit.

³ Arch. Główny Akt Daw. Zbiór dokumentów pergaminowych. Sygn. 7744: Zygmunt August, król polski, wielki książę litewski, wystawia stanom Wielkiego Księstwa Litewskiego przywilej na spisanie statutu. 1559.09.20. Rus. 1 k. oryg., pergamin, 1 k. o wym. 68,5 × 39,5 + 8,5 cm; b. uszkodzony, nieczytelny, nacięcie.

⁴ Arch. Główny Akt Daw. Zbiór dokumentów pergaminowych. Sygn. 7929: Dokument wystawiony przez deputatów koronnych wyznaczonych do traktowania z deputatami W. Ks. Litewskiego dotyczący gravamin i exorbitancji, które podały stany W. Ks. Litewskiego na konwokacji. 1587.08.04. Pol. 1 k. oryg., papier, 1 k. o wym. 43 × 56,5 cm; 4 piecz. wyciśn. przez papier.; Sygn. 7930 Namowy Ichmość Panów Deputatów Koronnych na sejmie elekcyjnym z Panami Deputatami W. Ks. Litewskiego dotyczące gravamin i exorbitancji, które podały stany W. Ks. Litewskiego na konwokacji. 1587.08.04. Pol. oryg., pergamin [папера. – А. Л.], 1 k. o wym. 43 × 56,5 cm.

установах яго статусу як атрыбута дзяржаўнасці ВКЛ, адсутнасць дакладных і поўных звестак аб яго складзе, ступені захаванасці і сучасным месцазнаходжанні згубленых актаў не адпавядаюць як навуковай, так і гісторыка-культурнай значнасці дадзенага аб'екта. У сувязі з апошнім аспектам варта адзначыць наступнае. Дзяржаўны архіў ВКЛ мае першачарговае значэнне для айчыннай гісторыі, адлюстроўвае асноўныя этапы станаўлення дзяржаўнасці на беларускіх землях. На падставе гэтага ён займае найважнейшае месца ў дакументальнай спадчыне беларускага народа, якая ў значнай ступені страчана. У цяперашні час у складзе Нацыянальнага архіўнага фонду Рэспублікі Беларусь (далей – НАФ Беларусі) няма ніводнага арыгінала з названага комплексу актаў, як і іншых арыгіналаў актаў прававога характару агульнадзяржаўнага значэння перыяду ВКЛ. Выключэнне складае копія Метрыкі ВКЛ, якая захоўваецца ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі ў форме мікрафільмаў (КМФ-18).

Такім чынам, актуальнай задачай з'яўляецца навукова абгрунтаваная рэканструкцыя складу, а ў перспектыве – аднаўленне цэласнасці комплексу арыгіналаў дзяржаўна-прававых актаў 1386–1601 гг. як адной з найбольш каштоўных частак дзяржаўнага архіва ВКЛ у электроннай форме, што створыць перадумовы для ўсебаковага навуковага вывучэння дадзенага аб'екта, міждyscyплінарнага па сваёй сутнасці. У галіне пошуку і захавання культурнай спадчыны краіны наяўнасць якасных электронных копій дакументаў архіва дасць магчымасць уключыць іх у склад НАФ Беларусі. Закон Рэспублікі Беларусь «Аб архіўнай справе і справаводстве ў Рэспубліцы Беларусь» ад 25 лістапада 2011 г. змяшчае палажэнні аб неабходнасці выяўлення за мяжой і вяртання (у тым ліку ў выглядзе копій) найважнейшых дакументаў, звязаных з гістарычным мінулым Беларусі, і прадугледжвае магчымасць уключэння іх у склад НАФ Беларусі ў статусе копій архіўных дакументаў на правах арыгіналаў (арт. 9–11)¹. Гэта будзе спрыяць павышэнню інфармацыйнага патэнцыялу архіўнага фонду краіны, росту яго навуковага, гісторыка-культурнага значэння. Распрацоўка дадзенай праблемы адносіцца да найбольш актуальных у працэсе ўмацавання беларускай дзяржаўнасці.

У якасці задач, рашэнне якіх з'яўляецца неабходным для дасягнення акрэсленай мэты, можна вылучыць наступныя:

1) вывучэнне гісторыі захоўвання актаў у складзе архіваў дзяржавы ў канцы XIV ст. – сярэдзіне 1650-х гг.;

2) высвятленне абставін, пры якіх акты былі ўключаны ў склад архіва Нясвіжскай ардынацыі князёў Радзівілаў, і вывучэнне гісторыі іх захоў-

вання ў дакументальных зборах княскага роду ў перыяд другой паловы XVII – канца XVIII ст.;

3) вывучэнне гісторыі захоўвання часткі дзяржаўнага архіва ВКЛ у архіве Радзівілаў у Нямбураве (пад Варшавай) у канцы XVIII – пачатку XX ст., даследаванне гісторыі нябораўскай лініі роду з мэтай вызначэння ролі Радзівілаў гэтай лініі ў захаванні архіва і высвятлення абставін страты асобных актаў у дадзены перыяд;

4) выяўленне ўсіх вопісаў дзяржаўнага архіва ВКЛ, а таксама вопісаў архіўных збораў Радзівілаў з апісаннем комплексу арыгіналаў дзяржаўна-прававых актаў ВКЛ, і стварэнне поўнага спісу дакументаў дадзенай часткі дзяржаўнага архіва ВКЛ;

5) распрацоўка метадыкі ідэнтыфікацыі актаў, якія ўваходзілі ў склад комплексу арыгіналаў дзяржаўнага архіва ВКЛ: выяўленне характэрных для дадзеных актаў прыкмет правеніенцыі – адзнак архіўнага ўліку, якімі яны былі пазначаны ў розных перыяды захоўвання ў архівах дзяржавы і ў прыватных архівах князёў Радзівілаў; фарміраванне базы іншых прыкмет паходжання (спосаб і схемы размяшчэння адзнак архіўнага ўліку, почырк архіварыусаў, экслібрысы кодэксаў, куды маглі быць падшыты акты, і інш.);

6) выяўленне і ідэнтыфікацыя актаў дзяржаўнага архіва ВКЛ, якія захаваліся ў складзе фондаў AGAD у Варшаве;

7) складанне спісу згубленых актаў і высвятленне часу і абставін страт дакументаў;

8) пошук згубленых актаў у складзе фондаў архіваў і бібліятэк Польшчы (Кракаў), Літвы (Вільнюс), Расіі (Санкт-Пецярбург, Масква) і іншых дзяржаў;

9) якаснае капіраванне выяўленых актаў (копіі тытульнага і адваротнага бакоў дакументаў, пячаткаў);

10) фарміраванне электроннага архіва копій і аднаўленне цэласнасці названай часткі дзяржаўнага архіва ВКЛ у электроннай форме.

Аўтарам артыкула падрыхтавана да публікацыі частка рэестра ад 26 лістапада 1623 г., якая апісвае комплекс арыгіналаў дзяржаўна-прававых актаў архіва ВКЛ (гл. «Беларускі археаграфічны штогоднік» за 2017 г.). Адным з найважнейшых дасягненняў апошніх гадоў стала выяўленне аўтарам у фондах замежных сховішчаў (па-за фондамі AGAD у Варшаве) 13 адзінак актаў, у тым ліку арыгіналаў, якія ўваходзілі раней у склад комплексу дзяржаўна-прававых актаў архіва ВКЛ і лічыліся згубленымі або мелі неўсталяваную правеніенцыю (гл. дадатак). Іх прыналежнасць да складу комплексу пацвярджаецца рэестрам дзяржаўнага архіва ВКЛ ад 26 лістапада 1623 г., правеніенцыйнымі прыкметамі, а таксама вопісамі комплексу перыяду яго захоўвання ў складзе архіваў Радзівілаў (другая палова XVII – першая палова XX ст.)¹.

¹ Закон Рэспублікі Беларусь ад 25 студзеня 2011 г. № 323-З «Об архивном деле и делопроизводстве в Республике Беларусь» // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. 2011 г. № 136, 2/186.

Дадатак

**Страчаныя акты са складу комплексу арыгіналаў дзяржаўнага архіва ВКЛ
1386–1601 гг., выяўленыя ў замежных сховішчах (без уліку фондаў AGAD)**

Appendix

**Lost acts from the complex of originals acts of the state archive of the Grand Duchy
of Lithuania 1386–1601, which have been identified in foreign repositories
(excluding AGAD funds)**

1. Акт прысягі князя Сямёна Дзмітрыевіча Друцкага каралю польскаму Ягайлу (Уладзіславу) Бірштаны, [26 студз.] 1401 г. // Российская государственная библиотека (Москва). Ф. 191 «Муханов Павел Александрович», ед. хр. № 101; оригинал.

2. Акт прысягі князя Дзмітрыя Фёдаравіча Варатынскага ў вернасці каралю польскаму і вялікаму князю літоўскаму Казіміру за трыманне замка і горада Казельск. Вільня, 16 (17?) сак. 1488 г. // Российская государственная библиотека (Москва). Ф. 191 «Муханов Павел Александрович», ед. хр. № 102; оригинал.

3. Акт Гарадзельскай уніі 1413 г. Экзэмпляр польскага боку, дадзены баярам ВКЛ. Гародля, 2 кастр. 1413 г. // Uniwersytet Jagiełłoński, Instytut historyczny, zakład nauk pomocniczych historii. Zbiór fotografii dokumentów średniowiecznych, sygn. № 2568 II; 1966 III; фотакопія перыяду 1900–1939 гг. на правах арыгінала, арыгінал згублены ў перыяд Варшаўскага паўстання 1944 г.

4. Акт караля польскага Ягайлы (Уладзіслава) і вялікага князя Вітаўта (Аляксандра) пацвярджэння Гарадзельскай уніі. Гародля, 2 кастр. 1413 г. // Uniwersytet Jagiełłoński, Instytut historyczny, zakład nauk pomocniczych historii. Zbiór fotografii dokumentów średniowiecznych, sygn. № 2610 I; 1574 III (4517 III); фотакопія перыяду 1900–1939 гг. на правах арыгінала, арыгінал згублены ў перыяд Варшаўскага паўстання 1944 г.

5. Пагадненне вялікага князя цвярскага Барыса Аляксандравіча з вялікім князем літоўскім Вітаўтам (Аляксандрам). Цвер, 3 жн. 1427 г. // Российский государственный архив древних актов. Ф. 27 «Приказ Тайных дел». Оп. 1, ед. хр. 2; оригинал.

6. Пагадненне вялікага князя літоўскага Казіміра з Вялікім Ноўгарадам. 1440–1447 гг. // Российский государственный архив древних актов. Ф. 27 «Приказ Тайных дел». Оп. 1, ед. хр. 3; оригинал.

7. Агульназемскі прывілей караля польскага і вялікага князя літоўскага Казіміра. Вільня, 2 мая 1447 г. // Biblioteka ks. Czartoryjskich w Krakowie. Pergamin 528. Адз. зах. VIII/42; арыгінал.

8. Прывілей караля польскага і вялікага князя літоўскага Казіміра аб аднаўленні пячаткі на агульназемскім прывілеі 1447 г. Трокі, 14 лют. 1457 г. // Uniwersytet Jagiełłoński, Instytut historyczny, zakład nauk pomocniczych historii. Zbiór fotografii dokumentów średniowiecznych, sygn. № 2598 II; фотакопія перыяду 1900–1939 гг. на правах арыгінала, арыгінал згублены не раней за 1935 г.

9. Акт вялікага князя літоўскага Аляксандра аб надзяленні паўнамоцтвамі пасольства ВКЛ да караля польскага Яна Альбрэхта для заключэння уніі. Гродна, 9 студз. 1499 г. // Uniwersytet Jagiełłoński, Instytut historyczny, zakład nauk pomocniczych historii. Zbiór fotografii dokumentów średniowiecznych, sygn. № 2120 II; 2597 I; фотакопія перыяду 1900–1939 гг. на правах арыгінала, арыгінал згублены не раней за 1935 г.

10. Акт перамір'я паміж вялікім князем маскоўскім Іванам IV Васільевічам і каралём польскім, вялікім князем літоўскім Жыгімонтам II Аўгустам на 6 гадоў. Масква, [7 лют.] 1556 г. // Российская национальная библиотека (Санкт-Петербург). Отд. рукописей. Ф. 532 «Основное собрание актов и грамот». Оп. 1, № 141; оригинал.

11. Агульназемскі прывілей Жыгімонта II Аўгуста прадстаўнікам хрысціянскіх канфесій ВКЛ на правы і свабоды. Вільня, 6 чэрв. 1563 г. // Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Vilnius (Нацыянальная бібліятэка Літвы імя Марціна Мажвыдаса, Вільнюс). F. 101, b. 31; арыгінал.

12. Агульназемскі прывілей Жыгімонта II Аўгуста прадстаўнікам хрысціянскіх канфесій ВКЛ на правы і свабоды. Гродна, 1 ліп. 1568 г. // Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. F. 101, b. 33; арыгінал.

13. Акт Люблінскай уніі, дадзены пасламі ВКЛ паслам Каралеўства Польскага (нясвіжскі экзэмпляр). Люблін, 1 ліп. 1569 г. // Uniwersytet Jagiełłoński, Instytut historyczny, Zakład Nauk Pomocniczych Historii. Zbiór fotografii dokumentów średniowiecznych, sygn. № 2569 II; фотакопія перыяду 1900–1939 гг. на правах арыгінала, арыгінал згублены ў перыяд Варшаўскага паўстання 1944 г.

¹ Arch. Główny Akt Daw. Arch. Radziwiłłów, tak zwany Warsz. Dz. XXVII: «Sumariusze i inwentarze archiwów radziwiłłowskich». Sygn. 11. Registr przywilegów W.X.Lit. oddanych do zamku Xiążąt Radziwiłłów 26.11.1623 r. S. 2–13; Sygn. 13. Registr spraw 1685 r. Część I «Registr spraw Jaśnie Oświeconej X[ie]ż[ę]jnej Jmci Katarzyny z Sobieszyna Radziwiłłowej (zm. 1694 r. 1 v. Zasławskiej) podkanclerzynie i hetmanowej W.X.Lit. etc. dnia 18 Julii roku 1685 sporządzony w Warszawie». S. 1–6; Sygn. 14. «Registr przywilegów dawnych 1722 [część lub tom] 1». Oprac. Aleksander Goffoux. Grudzień 1721 r., 1722 r.; Sygn. 27. Registr przywilegów Unii Litewskiej z Korono. b.d. lata 40-te XVIII w. [1744 r.]; Sygn. 26. Registr przywilegów litewskich/Przywileje dane Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu od najjaśniejszego króla Jegomości Zygmunta Augusta (1520–1572) monarchy polskiego, ponowione i od tego ż potwierdzone w Wilnie na sejmie walnym w roku Pańskim 1744 r. (!); Sygn. 29. Lustracja archiwów zamku nieświeżskiego. X 1755 r.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Kutrzeba S. Historia źródeł dawniego prawa polskiego : w 2 t. Lwów : Wydawniczy zakład narodowy im. Ossolińskich, 1926. T. 2, cz. 2 : Źródła innych praw w Rzeczypospolitej Polskiej obowiązujących.
2. Mikulski W. Dokumenty z archiwum WXL w archiwum warszawskim Radziwiłłów // Misc. hist.-arch. 1997. T. 7. S. 71–83.
3. Груша А. И. Документальная письменность Великого княжества Литовского (конец XIV – первая треть XVI в.). Минск : Беларуская навука, 2015.
4. Jakubowski J. Archiwum Państwowe W. X. Litewskiego i jego losy // Archeion. 1931. T. 9. S. 1–18.
5. Рыбакоў А. Я. Арганізацыя дзяржаўнага архіва Вялікага княства Літоўскага ў канцы XV–XVII ст. // Архівы і справаводства. 1999. № 2. С. 70–76.
6. Antanavičius D. Originalių lietuvis metrikos XVI a. knygų sąrašas // Istorijos šaltinių tyrimai. Vilnius, 2012. T. 4. S. 157–186.
7. Lietuvos Metrika = Lithuanian Metrica = Mietryka Litewska = Литовская Метрика. Vilnius : Makslo ir enciklopediju leidybos institutas, 1998. Kn. 1 (1380–1584). Užrašymų knyga 1.
8. Ptaszycki S. Gdzie się przechowywały i przechowują obecnie akta unii Litwy z Polską? // Kwart. hist. 1902. Rocz. 16, zeszyt. 1. S. 589–591.
9. Kutrzeba S., Semkowicz W. Akta unji Polski z Litwą 1385–1791. Kraków : Druk UJ, 1932.
10. Латушкін А. М. Князь Мікалай Радзівіл Чорны і пытанне захоўвання дзяржаўных актаў Вялікага Княства Літоўскага Радзівіламі нясвіжскай галіны роду // Мікалай Радзівіл Чорны (1515–1565): палітык, дыпламат, мецэнат : зб. навук. пр. Нясвіж, 2016. С. 82–91.
11. Латушкін А. М. Аб гісторыі ўключэння граматаў і актаў дзяржаўнага архіва Вялікага Княства Літоўскага ў склад архіва Нясвіжскай ардынацыі князёў Радзівілаў у другой палове XVII ст. // Беларус. археагр. штогод. Мінск, 2015. Вып. 16. С. 292–309.
12. Латушкін А. М. Дзяржаўныя акты Вялікага Княства Літоўскага ў складзе Нясвіжскага архіва князёў Радзівілаў: стан і накірункі даследавання праблемы // Минулае і сучаснасць: архівы ў сістэме гуманітарных ведаў : матэрыялы Міжнар. навук. канф., прысвеч. 100-годдзю Віцебскай вуч. арх. кам. (Мінск, 20 мая 2009 г.). Мінск, 2010. С. 31–37.
13. Антанавічюс Д. Найден реестр оригинальных книг Литовской Метрики XVI в. // Новости Литовской Метрики. Вильнюс, 2011. № 12. С. 18–25.
14. 1385 m. rugpjūčio 14 d. Krėvos aktas / sud. J. Kiaupienė ; par. R. Čapaitė [et al.]. Vilnius : Zara, 2002.
15. Linkijis – Lietuvos valstybės padalijimų dokumentai. / sud. R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius : LII leidykla, 2008. Dalis 1 : Sankt Peterburgo konvencijos.
16. 1413 metų Horodlės akta. (Dokumentai ir tyrinėjimai)–Akty horodelskie z 1413 roku. (Dokumenty i studia) / sud. J. Kiaupienė, L. Korczak ; par. J. Kiaupienė [et al.]. Vilnius : Lietuvos istorijos institutas leidykla, 2013.
17. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Maskvos valstybės sutartys 1449–1556 metai : šaltinių publikacija / sud., parengė, vertė M. Sirutavičius ; mosklinė red. J. Kiaupienė. Kaunas ; Vilnius : Versus aureus, 2016.
18. Помнікі права Беларусі XIV–XVI стст.: агульназемскія прывілеі і акты дзяржаўных уній: крыніцазнаўчы дапаможнік / склад.: Г. Я. Галенчанка [і інш.]. Мінск : БелНДІДАС, 2015.
19. Ліцкевіч А. У. Старабеларускія граматы XV ст. з *Archiwum głównego akt dawnych* у Варшаве // Забытыя. Дакументальныя помнікі на Беларусі. Мінск, 2009. Вып. 11. С. 6–41.
20. Казакоў А. У. Невядомае даканчанне караля польскага і вялікага князя літоўскага Казіміра і князя Навасільскага і Адоеўскага Міхаіла Іванавіча 1481 г. // Studia Historica Europae Orientalis = Исследования по истории Восточной Европы : науч. сб. Минск, 2010. Вып. 3. С. 291–300.
21. Галенчанка Г. Я. Метрыка Вялікага Княства Літоўскага: гісторыя, даследаванні, выданні (кароткі нарыс). Мінск : БелНДІДАС, 2014.

References

1. Kutrzeba S. [History of sources of former Polish law] : in 2 vol. Lwow : Wydawniczy zakład narodowy im. Ossolińskich, 1926. Vol. 2, part 2 : [Sources of law in the Republic of Poland in force] (in Pol., Lat., Old Belarus.).
2. Mikulski W. [Documents from the archives of WXL in the archives of the Radziwiłł in Warsaw]. *Miscellanea historico-archivistica*. 1997. Vol. 7. P. 71–83 (in Pol.).
3. Hrusha A. I. [Documentary writing of the Grand Duchy of Lithuania (the end of XIV – the first third of the XVI century)]. Minsk : Belaruskaja navuka, 2015 (in Russ.).
4. Jakubowski J. [State Archive of W. X. Lithuanian and his fates]. *Archeion*. 1931. Vol. 9. P. 1–18 (in Pol.).
5. Rybakow A. E. [Organization of the Grand Duchy of Lithuania in the state archive of the late XV–XVII century]. *Archivy i spravavodstva* [Archives and records management]. 1999. No. 2. P. 70–76 (in Belarus.).
6. Antanavičius D. [Original Lithuanian Metrics of the XVI century book list]. *Istoriijos shaltiniu tyrimai* [Historical sources research]. Vilnius, 2012. Vol. 4. P. 157–186 (in Lith.).
7. [Lithuanian Metrica]. Vilnius : Makslo ir enciklopediju leidybos institutas, 1998. Book 1 (1380–1584). Book of notes 1 (in Lith., Engl., Old Belarus., Russ.).
8. Ptaszycki S. [Where are the records of the union acts of Lithuania and Poland kept now?]. *Kwart. hist.* [Historical Quarterly]. 1902. Yearb. 16, book 1. P. 589–591 (in Pol.).
9. Kutrzeba S., Semkowicz W. [Acts of the union Poland with Lithuania 1385–1791]. Cracow : Druk UJ, 1932 (in Pol.).
10. Latushkin A. M. [Prince Nicholas Radziwill the Black and the issue of storage of state acts of the Grand Duchy of Lithuania Nesvizh branch of the Radziwill]. *Mikalai Radzivil Chorny (1515–1565): palityk, dyplamat, mecenat* [Nicolas Radziwill Black (1515–1565): politician, diplomat, philanthropist] : collect. of sci. works. Njasvizh, 2016. P. 82–91 (in Belarus.).
11. Latushkin A. M. [On the history of incorporating charters and acts of State Archives of the Grand Duchy of Lithuania in the archive Nesvizh ordination princes Radziwill in the second half of the XVII century]. *Belarus. arheahrafichny shotohodnik* [Belarusian archeographic yearbook]. Minsk, 2015. Issue 16. P. 292–309 (in Belarus.).

12. Latushkin A. M. [Public acts of the Grand Duchy of Lithuania as part of Nesvizh archive of the Radziwill princes: the status and direction of the research problem]. *Minulae i suchasnasc': arhivy u sistjeme humanitarnyh vedaw* [The past and present in the archives of human knowledge system] : the Int. sci. conf. dedic. to the 100th anniv. of the Vitebsk sci. arch. comm. (Minsk, 20 May, 2009). Minsk, 2010. P. 31–37 (in Belarus.).
13. Antanavichyus D. [Found the register of original books of the Lithuanian Metrics of the XVI century]. *Novosti Litovskoi Metriki* [News of the Lithuanian Metrics]. Vilnius, 2011. No. 12. P. 18–25 (in Russ.).
14. [1385 August 14. Act of Krėva]. Vilnius : Zara, 2002 (in Lith.).
15. [The Documents of the Division of territory of Polish-Lithuanian]. Vilnius : LII leidykla, 2008. Part 1 : [Saint Petersburg Convention] (in Lith.).
16. [Acts of the Horodla in 1413. (Documents and Research)]. Vilnius : Leituvo istorijos instytas leidykla, 2013 (in Lith., Pol.).
17. [Treaties of the Grand Duchy of Lithuania and Moscow State 1449–1556] : publ. of sources. Kaunas ; Vilnius : Versus aureus, 2016 (in Lith.).
18. Halenchanka H. J. (compil.). [Monuments of law in Belarus XIV–XVI century: the privilege of nobility and acts uny: a guide to working with historical sources]. Minsk : BelNDIDAS, 2015 (in Belarus.).
19. Litskevich A. U. [Old Belarusian diplomas of XV century. in the Central Archives of Historical Records in Warsaw]. *Zdabytki. Dokumental'nyja pomniki na Belarusi* [Heritage. Documentary monuments in Belarus]. Minsk, 2009. Issue 11. P. 6–41 (in Belarus.).
20. Kazakow A. V. [Unknown Peace Agreement King of Poland and Grand Duke of Lithuania Casimir and Duke Navasilskaga and Odoevskogo Mikhail Ivanovich 1481]. *Studia Historica Europae Orientalis = Issledovaniya po istorii Vostochnoi Evropy*. Minsk, 2010. Issue 3. P. 291–300 (in Belarus.).
21. Halenchanka G. Y. [The Metric of the Grand Duchy of Lithuania: history, research, publications (short survey)]. Minsk : BelNDIDAS, 2014 (in Belarus.).

Артыкул паступіў у рэдкалегію 20.07.2017.
Received by editorial board 20.07.2017.